

JANUSZ ŻEBROWSKI

DZIEJE SYRII

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

**Dzieje Syrii
od czasów najdawniejszych
do współczesności**

Janusz Żebrowski

Dzieje Syrii od czasów najdawniejszych do współczesności

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

Wydawnictwo Akademickie

DIALOG

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

Spis treści

- [Wstęp](#)
- Środowisko geograficzne
- Szlaki i drogi prowadzące przez Syrię
- Niektóre aspekty kulturowe mieszkańców starożytnej Syrii
- Amoryci, pierwsi historyczni mieszkańcy Syrii
- Państwa aramejskie na terytorium syryjskim
- Fenicjanie – najbardziej przedsiębiorczy spośród ludów kanaanejskich
- [Rywalizacja starożytnych mocarstw o wpływ i pozycję w Syrii](#)
- Hellenizacja Syrii
- Syria częścią pax romana Początki chrześcijaństwa
- Syria w cesarstwie bizantyjskim
- Opanowanie terytorium syryjskiego przez nawróconych na islam Arabów
- Dalsza ekspansja arabska. Ustanowienie dynastii Omajjadów
- Kalifat Omajjadów – złoty wiek w historii Syrii
- Początek kalifatu abbasydzkiego
- Schyłek kalifatu abbasydzkiego
- Syria w dobie wypraw krzyżowych. Państwa frankijskie na jej obszarze
- [Najazdy mongolskie](#)
- Panowanie Mameluków
- Osmanowie – panami Syrii
- Odradzanie się świadomości narodowej
- Syryjczycy na drodze do niepodległości
- [Od ustanowienia mandatu francuskiego do uzyskania przez Syrię niepodległości](#)

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

- Poślowie
- Współczesna Syria
- Fotografie
- [Bibliografia](#)
- W serii
- [O wydawnictwie](#)

Wszystkie rozdziały dostępne w pełnej wersji książki.

Redakcja
Władysław Żakowski

Projekt okładki
Jacek Obrębowski

Na okładce meczet Omajjadów (dziedziniec, skarbiec)

Ilustracje ze zbiorów autora i prof. Wojciecha Zabłockiego

Skład i łamanie
Jacek Obrębowski

Copyright © by: Janusz Żebrowski
Wydawnictwo Akademickie Dialog 2006

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

Wydanie elektroniczne, Warszawa 2014
Podręcznik akademicki dotowany przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego

ISBN (ePub) 978-83-8002-132-7
ISBN (Mobi) 978-83-8002-136-5

Wydawnictwo Akademickie DIALOG
00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/218
tel./faks (0 22) 620 87 03
e-mail: redakcja@wydawnictwodialog.pl
<http://www.wydawnictwodialog.pl>

Skład wersji elektronicznej:

[Virtualo Sp. z o.o.](#)

VIRTUALO
Digital platform of tomorrow

Wstęp

Bogata i burzliwa przeszłość Syrii – w geograficznym sensie – stanowi miniaturę dziejów świata. Zajmuje ona szczególne miejsce w podręcznikach historii. Jeśli cywilizację rozpatrywać jako wspólne dziedzictwo kulturowe, na które złożyły się dokonania wielu narodów na przestrzeni kilkunastu tysięcy lat, to ludy zamieszkujące terytorium Syrii wniosły doń niepośledni wkład.

Mimo że rujnująca ręka czasu, wojny, niepokoje i niekończące się zmagania polityczne przyczyniły się do likwidacji i zatarcia bardzo wielu śladów tego wkładu, prace i badania archeologiczne prowadzone na terenie Syrii przez misje miejscowe i zagraniczne (w tym polskie) – od początku XX wieku – pozwalają wydobywać na światło dzienne coraz to nowe przejawy udziału mieszkańców tego kraju w dziele postępu ludzkości.

Przeszłość Syrii – to co najmniej dziesięć tysięcy lat nieprzerwanej historii wielu ludów i społeczeństw. Już kilka tysięcy lat p.n.e. istniały i rozwijały się na jej obszarze ucywilizowane społeczeństwa o wysokim poziomie kultury i sztuki, zajmujące się rolnictwem, rzemiosłem, swego rodzaju przemysłem. Odzwierciedlają to arcydzieła antycznej kultury materialnej, znajdowane nieprzerwanie w ruinach miast i osiedli na wybrzeżu Morza Śródziemnego, na Pustyni Syryjskiej, a ostatnio także w ruinach miasta Katna, niedaleko dzisiejszego Homsu (datowane na XIX do XV wieku p.n.e.). Z Syrii pochodzi najstarsza na Bliskim Wschodzie ceramika (VIII wiek p.n.e.).

Wiele światła na pradzieje Syrii w neolicie rzuciły wykopaliska prowadzone w ostatnich latach przez polskich archeologów pod kierunkiem prof. R. Mazurowskiego koło wsi Karamel, 25 km od Aleppo. Zbadawszy wzniesienie Tall al-Karamel stwierdzili, że składało się z kilku warstw kulturowych z różnych okresów dziejów regionu. Wzniesienie to leżało na trasie ważnego szlaku łączącego Anatolię z Lewantem i Egiptem¹. Pod powierzchnią pagórka polscy uczeni natrafili na pozostałości ogromnej osady rozwijającej się nieprzerwanie od połowy IX tysiąclecia p.n.e. Znalezione zabytki kultury technicznej (krzemienne naczynia, osetki do obróbki strzał) i sakralnej (resztki sanktuarium). Rewelacją było znalezisko wieży powstałej około 8350 roku p.n.e., czyli wcześniej niż najstarsza znana wieża z Jerycha. Zarówno jedna, jak i druga to prawdopodobnie wieże obserwacyjne.

Za sensacyjne odkrycie ubiegłego stulecia uznano zabytki z III tysiąclecia p.n.e., znalezione w potężnym kiedyś mieście Ebla (obecnie Tell Mardik) koło Aleppo.

O wkładzie Syrii do dziedzictwa kulturalnego świata świadczą muzea, zwłaszcza w Aleppo i Damaszku. Zdumiewają one bogactwem zabytków sprzed tysiącleci: akadyjskich, babilońskich, hetyckich, perskich i innych. Szczególnie cenne zabytki z wymienionych muzeów pochodzą z wielu bogatych antycznych miast. Wspomniana już Ebla liczyła około 200 tysięcy mieszkańców. Zrujnowana została po raz pierwszy za Sargona w 2350 roku p.n.e.

W ruinach pałacu królewskiego znaleziono wiele cennych przedmiotów oraz tysiące glinianych tabliczek zapisanych pismem klinowym i odczytanych przez sumerologów w 70. latach XX wieku. Zawierają one cenne informacje o państwie, którego stolicą była Ebla.

Społeczeństwa zamieszkujące przed wiekami Syrię wykształciły instytucje społeczne i polityczne. Nie można zapomnieć o jeszcze jednym ważnym czynniku Syrii w starożytności, była to żyzna krajina, o znacznie wyższej niż w klimacie Kazałował się tam szlak handlowy komunikacyjne, lądowe i morskie. Zapewniało to znaczne bogactwa jej mieszkańcom, dzięki czemu kraj ten stanowił atrakcyjny teren osiedlania się dla innych ludów. Na bogate ziemie syryjskie łakomym wzrokiem patrzyli dalsi i bliscy sąsiedzi. Byli to głównie semicy koczownicy z pustyń pochodzenia sumeryjskiego, amoryckiego, kanaanejskiego, hebrajskiego czy aramejskiego, którzy napływali powoli w ramach fal migracyjnych, a czasami zbrojnych podbojów. Źródła pisane mówią o kilku takich inwazjach w okresie od III milenium p.n.e. Od najdawniejszych czasów Syria pełniła rolę bramy, przez którą wkraczali zdobywcy z różnych krajów. Przyczyniło się do tego położenie kraju na styku trzech kontynentów: Azji, Europy i Afryki oraz jego znaczenie gospodarcze, polityczne i strategiczne. Zdobywcy ci – to Egipcjanie, Hetyci, Hyksosi, Asyryjczycy, Persowie, Babilończycy, Macedończycy, Rzymianie, Bizantyjczycy, Arabowie, Turcy, Frankowie, Francuzi i Brytyjczycy. Terytoria syryjskie były wchłaniane częściowo lub w całości przez inne państwa. Przez wieki Syria była też sceną niekończących się rajdów koczowników z pustyń, którzy uderzali na kraj.

Należy podkreślić przy tym rolę Syrii jako terenu krzyżowania się i wymiany idei i towarów oraz ogromne jej znaczenie w dziedzinie handlu na arenie międzynarodowej (szczególnie Fenicjan). Obszar kraju, podobnie jak cały pas wschodni Morza Śródziemnego, znajdował się w zasięgu starożytnych cywilizacji. Stanowił też teren ścierania się szeregu cywilizacji Wschodu i Zachodu. Pełniąc rolę pośrednika między nimi, Syryjczycy przynajmniej czekali sobie ich dokonania, a niekiedy modyfikowali wpływy cywilizacji, stymulując znaczące osiągnięcia w tym względzie.

Pojęcie Syria traktowane było historycznie jako obszar geograficzny leżący na wschód od Morza Śródziemnego, sięgający do rzek Eufrat i Tygrys, znajdujący się między Egiptem a Anatolią. Granice dzisiejszej Arabskiej Republiki Syryjskiej nie mają wiele z tym wspólnego. Pod terminem geograficznej albo naturalnej Syrii rozumiano w przeszłości również obszary Libanu, Palestyny, a także leżące na południe od rzeki Jarmuk. Terytorium obejmowało też rejon Aleksandretty (obecnie Iskanderun), przyłączony w 1939 roku do Turcji.

Taka Syria istniała do 1920 roku, kiedy to – stosownie do porozumienia angielsko-francuskiego z 1916 roku – doszło do podziału terytorium na Syrię, Liban, Palestynę i Transjordanię. Można przekonać się łatwo, że granice wytyczono arbitralnie. Wystarczy spojrzeć na wykreślone „pod linijkę” odcinki granic Syrii z Jordanią i Irakiem. Nie zwracano uwagi na podział grup etnicznych.

Sama nazwa Syria jest pochodzenia greckiego. Pojęcie to wzbudzało i wzbudza pewne zamieszanie. W przeszłości używane było w odniesieniu do całego regionu – od gór Taurus na północy do Synaju na południu. Zyskało na znaczeniu za panowania Seleucydów, następców Aleksandra Wielkiego. Monarchią syryjską nazywano ich królestwo ze stolicą w Antiochii (301–141 rok p.n.e.). Pojęcie Syria przyjęte zostało też przez Rzymian dla oznaczenia terytorium prowincji, którą władali od 64 roku p.n.e. W dokumentach starożytnych występują zbliżone do współczesności nazwy kraju. I tak w dokumentach znalezionych w ruinach Ugaritu (około 1500 lat p.n.e.) używa się nazwy Szryn, natomiast w Biblii mówi się o kraju Sirjon dla oznaczenia obszaru Antylibanu. Z czasem termin ten zaczął odnosić się do większej części kraju. Odnotować można, że rejon północnego Eufratu znany był Babilończykom jako kraj Su-ri. Nie znajdują potwierdzenia wnioski niektórych naukowców identyfikujących Syryjczyków z Asyryjczykami.

Arabowie – wyznawcy islamu, którzy zajęli Syrię w VII wieku – nadali Syrii nową nazwę Al-Sza'm, to jest kraj leżący na lewo od Hidżazu i Mekki, tak jak Jemen – na prawo. Inaczej mówiąc, gdy stanąć twarzą ku wschodzącemu słońcu, Syria znajduje się po lewej, a Jemen po prawej stronie. Dla Herodota, sławnego historyka greckiego, częścią Syrii była też Palestyna. Podobnie traktowano ten kraj za panowania tureckiego, a jego mieszkańcy nazywani byli Syryjczykami palestyńskimi.

Rozpatrując okoliczności kształtowania się pojęcia Syria, warto poświęcić kilka zdań terminowi Żyźny Półksiężyc, używanemu na oznaczenie obszaru Bliskiego Wschodu, którego częścią jest Syria. Miał je sformułować amerykański historyk James Henry Breasted. Według niego jest to szeroki pas stosunkowo żyznej ziemi rozciągający się na kształt półksiężyca wokół Pustyni Syryjskiej, od Zatoki Perskiej (Arabskiej) do Pustyni

Synajskiej, od zachodu i północy i wschodu ograniczonymi łańcuchami górskimi Zagrosu, Taurusu, Amanu i górami libańskimi. Część zachodnią tego łuku – wąska nizina nadmorska i wyżynne podnóże gór – to właśnie obszary obecnej Syrii. Zachodnie ramię Półksiężycy obejmuje także uprawne doliny Homsu, Hamy, Aleppo. W północnej części leży rejon Dżazira – obszar między Tygrysem a Eufratem (taką nazwę nosi jeden z muhafazatów – prowincji syryjskich). Według hipotez popartych odkryciami archeologicznymi terytorium Żywnego Półksiężycy, szczególnie obszar Mezopotamii i Syrii, to kolebka rolnictwa i hodowli. Uprawiano tam zboża (pszenicę, jęczmień) oraz hodowano zwierzęta wcześniej udomowione przez człowieka. Najstarsze okazy dzikiego zizy dzikiboża (sprzed 9000 lat) znaleziono w północnej Syrii, na południu natomiast odkryto w dolinie Jordanu jedne z pierwszych osad z X tysiąclecia p.n.e.

Są podstawy, aby przypuszczać, że klimat Żywnego Półksiężycy był w przeszłości łagodniejszy, lasy zajmowały większą przestrzeń, a uprawa ziemi była możliwa tam, gdzie gleba jest obecnie jałowa.

Strefę nizinną Żywnego Półksiężycy, a zwłaszcza dolną Mezopotamię, uważa się za kolebkę cywilizacji.

Jeśli chodzi o mieszkańców Żywnego Półksiężycy, to mimo ruchów migracyjnych i najazdów wielu obcych ludów (od Egipcjan po Ludy Morza) oraz powstania na tym obszarze różnych państw, populacja tego terytorium pozostała w ogromnej większości semicka.

Z pojęciem Żywnego Półksiężycy wiązano w swoim czasie treści polityczne. Wspomniany profil ludnościowy i zbliżone warunki naturalne, jak można sądzić, były czynnikami leżącymi u podstaw koncepcji utworzenia z krajów obszaru jednego organizmu politycznego, ewentualnie federacji państw Żywnego Półksiężycy. Twór ten miały obejmować terytorium Syrii naturalnej oraz Iraku. Koncepcje tego rodzaju były żywe i często omawiane w brytyjskich kołach politycznych po pierwszej i drugiej wojnie światowej.

Mimo swej długiej historii, krótkie i bardzo nieliczne były okresy, kiedy na terytorium Syrii istniało centrum samodzielnych państw. Dotyczy to wspomnianego królestwa Seleucydów i kalifatu omajjadzkiego ze stolicą w Damaszku, którego punktem ciężkości była Syria. Damaszek to pierwsza stolica muzułmańskiego państwa, gdzie najpierw rozwinęła się kultura i cywilizacja arabska. Jej wpływy sięgały również do zachodniej Europy. Utworzeniu na obszarze Syrii niezależnych i silnych rodzimych państw nie sprzyjało m.in. środowisko geograficzne. Ukształtowanie terenu, daleko posunięta izolacja poszczególnych części (np. pasa wybrzeży oddzielonych górami od doliny rzeki Orontes, zastoniętej od morza łańcuchem Libanu i Antylibanu, a od wschodu niższymi górami, przyczyniły się do istotnego rozdrobnienia terytorialnego kraju i utrzymania jego części przez całe stulecia w stanie zależności.

Niebagatelną w tym rolę odgrywała ekspansja państw ościennych. W starożytności były to państwa potężne, o wysokim poziomie cywilizacji. Od niepamiętnych czasów Syria była terenem ścierania się rywalizujących narodów. Państwa takie, jak Egipt na zachodzie, Babilon, Asyria czy Persja na wschodzie oraz państwo Hetytów na północy, podejmowały działania obliczone na podbój kraju o urodzajnych ziemiach i bogatych miastach. Syria stanowiła wielokrotnie obszar działań wojennych, na którym ścierały się armie państw wyżej wymienionych, a także szeregu innych. Rywalizacja między nimi doprowadzała często do podziału terytorium tego kraju. Miało to miejsce tak w starożytności, np. rozbiór Syrii między Egiptem a państwem Hetytów, jak i w wiekach późniejszych. Tacy dowódcy, jak faraon egipski Ramzes II, król Asyrii Sargon, władca Babilonii Nabuchodonozor, Aleksander Wielki, Pompejusz, Amr Ibn al-As, Napoleon Bonaparte, brytyjski generał Allenby – to tylko niektórzy wielcy wodzowie, których armie dokonywały podbojów Syrii. Jedną z zasad ich polityki było *divide et impera* – dziel i rządź.

Na polach Syrii do największych bitew dochodziło nie tylko w starożytności. Twierdze syryjskie były wielokrotnie oblegane i szturmowane, zaś kraj stanowił ozdobny teren różnych działań wojennych.

Walki o opanowanie Syrii determinowały często dynamikę wydarzeń na Bliskim Wschodzie i stanowiły o rozwoju sytuacji. Znalezione pod piaskami Pustyni Syryjskiej i ciągle jeszcze ciągle odkrywane przez misje archeologiczne dokumenty ilustrują rozwój i upadek różnych mocarstw, które toczyły wojny o ten kraj.

Tematem książki jest próba przedstawienia dziejów Syrii, szczególnie w kontekście rozwoju i ewolucji sytuacji różnych cywilizacji na jej obszarze oraz znaczenia szlaków i dróg prowadzących przez ten kraj. W polskiej literaturze nie odnotowaliśmy opracowań książkowych obejmujących całościowo tę problematykę.

Niniejsza praca koncentruje się zasadniczo na dziejach obszarów leżących w granicach dzisiejszej Syrii – Arabskiej Republiki Syryjskiej. Powierzchniowo potraktowane zostały wydarzenia, jakie miały miejsce na terenach krajów ościennych, chyba że pozostawały one w ścisłym związku z historią tego kraju.

Generalnie przyjęto jako zasadę stosowanie polskiej transkrypcji pojęć i nazw użytych, zgodnie z publikacją „Nazewnictwo Geograficzne Świata – Bliski Wschód”.

¹ Na obszarze Syrii można spotkać wiele sztucznych wzniesień zwanych z arabska tellami. Działania archeologów wykazały, że liczne tella kryją pozostałości miast, niejednokrotnie wielkich, jak np. Ugarit.

Rywalizacja starożytnych mocarstw o wpływy i pozycję w Syrii

Obszar dzisiejszej Syrii otoczony był od zarania dziejów przez silnych sąsiadów, a niejednokrotnie przez największe mocarstwa starożytnego Wschodu. Znajdował się pod ich nieustającym naporem, a częstokroć pod władzą jednego lub kilku z nich. Okoliczności, które złożyły się na tego rodzaju sytuację kraju, to – jak już wspomniano – szczególne położenie geopolityczne i strategiczne Syrii, jej znaczenie jako terenu krzyżowania się najstarszych i najważniejszych szlaków karawanowych, handlowych i morskich ówczesnego świata, wysoki stopień rozwoju gospodarczego (czemu sprzyjały korzystne warunki naturalne, klimatyczne i glebowe) – rozwoju rolnictwa, handlu i rzemiosła, jak również kultury i cywilizacji. W trakcie podbojów na obszarze historycznej Syrii dochodziło do wielkich bitew, jak ta pod Kadesz (dzisiejsza Jordania) w 1288 roku p.n.e. uważana za największą bitwę starożytności. Twierdze syryjskie były wielokrotnie oblegane, terytorium lub jego części przechodziły pod zwierzchnictwo kolejnych najeźdźców.

Starożytne państwa Wschodu, monarchie autorytarne, gdzie o wszystkim decydował władca, m.in. o sprawach wojny i pokoju, opierały swą potęgę na niewolnictwie. Zdobywanie coraz większej siły roboczej było dla rozwoju tych krajów niezbędne, dlatego też ze zdobytych na wojnach jeńców czyniono niewolników. Zjawisko to stymulowało proces rozwarstwienia społeczeństwa. W konsekwencji umacniała się pozycja właścicieli niewolników.

Na ziemi syryjskiej patrzyły łakomym wzrokiem przeróżne państwa. Rywalizacja wielkich mocarstw o panowanie nad tym krajem, co niekiedy miało wpływ na zdobycie pozycji hegemonia w regionie, trwała nieprzerwanie od tysiącleci. Począwszy od III milenium p.n.e. o władanie nad Syrią rywalizowały takie potęgi starożytności, jak Egipt, państwo Hetytów, Mitanni, Asyria, Babilonia, Chaldejczycy zwani inaczej Nowobabilończykami, Persowie, czy Macedończycy. Budowano specjalne bazy operacyjne nad Nilem, w Mezopotamii, bądź w Anatolii, by ułatwić wojskom wypady na Syrię.

Najdłużej trwało poza ekspansją Egiptu faraonów. Udokumentowane kontakty starożytnego Egiptu z mieszkańcami historycznej Syrii miały miejsce już w III tysiącleciu p.n.e. Rozwijały się one przede wszystkim w sferze gospodarczej, w tym handlowej. Przedmioty znalezione w ruinach miasta Byblos (dzisiejszy Dżubaj w Libanie), którego staroegipska nazwa brzmiała Kebeń lub Kupna, świadczą o tym, że już w okresie IV i V dynastii faraonów wpływy gospodarcze Egiptu były bardzo silne. Faraonowie przypisywali sobie wręcz tytuł władców tego miasta.

Byblos było miastem portowym, przez które eksportowano m.in. drewno, a importowano papirus. W muzeum w Palermo na Sycylii znajduje się dokument z około 2600 roku p.n.e., z epoki faraona Snofru, stwierdzający, że dostarczono 40 statków z drewnem cedrowym, z tego drewna zbudowano statek, a 100 łokci drewna zużyto na budowę pałacu królewskiego. Syria znajdowała się pod cywilizacyjnym wpływem Egiptu, ale i Egipt czerpał z kultury Syrii.

Za czasów panowania V dynastii królowie egipscy zaczęli wysyłać do Syrii ekspedycje handlowe. Mówią o tym przedstawione na murach świątyni grobowej faraona Sahure sceny z takiej wyprawy do Azji oraz inskrypcje informujące o towarach stamtąd przywożonych. Kroniki z tej epoki mówią o dostawach z Azji dziesiątków statków z ładunkiem drewna, oliwy i innych produktów. Z kolei miasta fenickie importowały złoto, wyroby metalowe, materiały do pisania, głównie zaś papirus.

W relacjach Egiptu z miastami syryjskimi (fenickimi) ważną pozycję zajmowało wspomniane miasto Byblos, zwane również Gubla. Do jego portu przyływały m.in. transporty papirusów (od nazwy greckiej Byblos niektórzy historycy wywodzą słowo „Biblia”, co oznaczałoby zwój papirusów). Wykopaliska w Egipcie oraz Syrii, pochodzące z różnych epok, dają świadectwo obfitości syryjskich produktów przywożonych oraz wywożonych z państwa faraonów, w tym wozów bojowych, udekorowanych zbroi, mebli, dzieł sztuki, waz, itd.

Za postępującą dywersyfikacją stosunków poszły działania militarne. Faraonowie wielu dynastii podejmowali wyprawy wojenne do Syrii już w III tysiącleciu p.n.e., np. Pepi I z VI dynastii spustoszył wybrzeże syryjskie i dotarł do urodzajnych ziem. Podczas zaborczych wojen w Syrii wojska egipskie zdobywały wielkie ilości jeńców. Byli oni eksploatowani jako niewolnicy w domenach królewskich, w majątkach świątyni i gospodarstwach prywatnych. Dużą wartość miały w Egipcie dziewczęta syryjskie. Były one wysoko cenione¹, nawet bardziej niż dziewczęta egipskie. Wiele z nich zostało nałożnicami czy nawet żonami arystokratów, wyższych urzędników, a nawet małżonkami królów. Wynika to m.in. z zapisków Sinuheta, dworzanina królewskiego, który przebywał wiele lat na terenie Syrii.

W trakcie podbojów prowincji syryjskich datowanych na III milenium p.n.e. Egipcjanie spotykali się z rywalizacją mocarstw leżących na wschód od tych regionów. Tak było około 2300 roku p.n.e., kiedy to duża część Syrii opanowana została przez Sargona zwanego Wielkim, twórcę semickiego państwa Akadu. Dotarł on prawdopodobnie ze swym wojskiem do Morza Śródziemnego. Całą Mezopotamię, a nawet Syrię opanowali władcy sumeryjskiego państwa Ur². To silnie scentralizowane mocarstwo rywalizowało w końcu XXII wieku p.n.e. o władztwo nad Syrią także ze starożytnym Egipcem.

Syria została inkorporowana do Egiptu za czasów faraona Ahmosa z XVIII dynastii (około 1550 roku p.n.e.). Wojowniczy faraonowie z tej dynastii podbili rejony Syrii aż do Eufratu, opanowali wspaniałe miasta, nakładali ciężkie kontrybucje, eksploatowali bogactwa naturalne. Następcy Ahmosa kontynuowali politykę podbojów i penetracji gospodarczej oraz politycznej kraju. Panowanie nad Syrią zostało utrwalone za rządów Totmesa III, jednego z największych władców starożytnego Egiptu. Wielkim jego sukcesem było zdobycie w 1468 roku p.n.e. twierdzy Megiddo (dzisiaj Zachodni Brzeg Jordanu), w której bronili się wojska konfederacji 330 książąt syryjskich.

Podbój Syrii przez Egipcjan i ich panowanie w tym kraju znane są z licznych tekstów egipskich, zwłaszcza z archiwum z Tall al-Amarina. Według tych źródeł łupem Egipcjan w Megiddo stało się 2041 koni, 924 rydwany i około 2 tysięcy niewolników. Kontynuując wyprawę, wojska Totmesa III doszły do Arwadu (wyspa na zachodnim wybrzeżu Syrii), stłumiły powstania plemion syryjskich i zajęły najważniejsze miasta, w tym Ugarit. Był to okres największego rozkwitu potęgi militarnej Egiptu i jego pozycji w Azji.

Syria – podlegając gospodarczo i politycznie Egipcjowi – zachowała jednak pewną autonomię. Egipcjanie pozostawiali w wielu miastach miejscowych książąt, wychowując ich następców w duchu lojalności dla faraonów. Jeden z nich, Jitijas, tak pisał do faraona: „Oto dostarczyłem wszystkich produktów, napojów, stad owiec, miodu, oleju, których zażądał ode mnie król mój i władca. Zapłaciłem daninę, którą król nałożył na mnie”. Książęta ci zobowiązani byli jednak nie tylko do udzielania faraonom pomocy zbrojnej i płacenia corocznej daniny. Zobligowani także byli do eskortowania i ochraniania karawan handlowych oraz do informowania o wszystkim, co dzieje się w Kanaanie. Bazami egipskimi na terytorium Syrii były twierdze ze stacjonującymi tam egipskimi załogami, jak również świątynie – ośrodki wpływów kulturalnych Egiptu.

Cztery wieki całkowitego panowania Egipcjan na terenie Syrii nie wystarczyły jednak do zegipczenia kraju, tak jak podobnie długi okres rządów tureckich tamże (kilkanaście wieków później) okazał się niewystarczający dla jego sturczenia.

Już w XIV wieku p.n.e. Egipt faraonów nie rozporządzał dostatecznymi siłami do utrzymania swej pozycji w całej Syrii. Wcześniej, bo w XVII

stuleciu, do rywalizacji w Egipcie na tym terenie przystąpiła rosnąca w siłę państwo hetyckie. Populacja hetycka, należąca do rodziny ludów indoeuropejskich, powstała z przemieszania plemion hetyckich, przybyłych prawdopodobnie z rejonu Morza Kaspijskiego na obszar Azji Mniejszej, z ludnością tam zamieszkującą. Luźny konglomerat utworzonych przez tę populację państweczek przekształcił się z czasem w jedno państwo hetyckie, które stworzył w Anatolii jeden z przywódców hetyckich około 1600 roku p.n.e.

Do dużego znaczenia gospodarczego i politycznego państwo hetyckie doszło za czasów króla Hattusilisa w połowie XVI wieku p.n.e. Stolicą państwa uczynił on miasto Hattusa (obecnie Bog'azkale), w środkowej Anatolii³. Po okresie skonsolidowania państwa uwaga Hetytów skoncentrowała się na bogatej Syrii, środku ówczesnego świata, gdzie spotykały się ważne drogi handlowe i wojskowe oraz ścierały się wpływy mocarstw Bliskiego Wschodu. Wypady w tym kierunku Hetyci podejmowali od samego powstania państwa. Aspiracje władców hetyckich do opanowania terytorium ich południowego sąsiada musiały siłą rzeczy doprowadzić do konfrontacji z Egipcem faraonów, roszczących sobie pretensje do całej Syrii. Początek starcia dwóch supermocarstw owych czasów datuje się na okres rządów króla hetyckiego Hattusilisa (około 1550 roku p.n.e.).

Hetyci przenikali na obszar Syrii i kolonizowali ją od połowy II tysiąclecia p.n.e. Penetracja tego kraju była ściśle związana z rozwojem handlu i stosunkowo szybko przerodziła się w podbój znacznych rejonów Syrii. Jedno po drugim w ręce Hetytów wpadały miasta syryjskie, w tym Ugarit. Potwierdzają to wykopaliska znalezione w ruinach tego miasta. Jeden z wodzów hetyckich pisał w kronikach z wyprawy przeprowadzonej w XVI wieku p.n.e., iż oblegał miasto Damashunas, co brzmi jak Damaszek. Gdyby tak było istotnie, byłaby to pierwsza wzmianka o istnieniu tego miasta i sugerowałaby jego nieprzerwane wzniesienie od niemal czterech tysięcy lat.

Około połowy XIV wieku p.n.e. król hetycki Suppiluliuma wyprowadził państwo hetyckie z chwilowego kryzysu i rozpoczął działania na rzecz zdobycia pozycji hegemonia na Bliskim Wschodzie od umocnienia rządów w Syrii. Zdobył i zniszczył bogate królestwo aramejskie Katna (na południe od Aleppo) i kilka innych miast-państw syryjskich. Aspiracje hegemonistyczne królów hetyckich, przejawiające się m.in. w pokonaniu i podporządkowaniu bogatego niegdyś państwa Mitanni, które władało częścią Syrii, napotkały na kontrakcję faraonów egipskich. Ramzes II prowadzący na wielką skalę politykę zaborczą dążył do przywrócenia pozycji Egiptu w Syrii i Fenicji. Podjął decyzję rozgromienia rozlokowanych tam głównych sił hetyckich i zadania ciosu miejscowym książętom, którzy stali się sprzymierzeńcami Hetytów – najpoważniejszych wrogów Egiptu w Azji w owym czasie. Trzydziestotysięczna armia faraona – 4 korpusy – starła się w 1312 roku z wojskami króla hetyckiego Muwatallisa i z formacjami książąt syryjskich oraz fenickich pod miastem Kadesz, ponosząc sromotną klęskę. Nie przyniosła sukcesu Egipcjanom również następna wyprawa wojenna, w trakcie której Ramzes II doszedł z armią do rzeki Orontes.

Poważne osłabienie obu stron długotrwałymi wojnami w Syrii, jak również zagrożenie ze strony rosnącej w potęgę Asyrii i Ludów Morza skłoniły Egipcjan i Hetytów do zawarcia pokoju. W 1296 roku p.n.e. Ramzes II i król hetycki, Hattusilis, podpisali układ pokojowy. Oba państwa rezygnowały na przyszłość z wszelkiego rodzaju roszczeń wobec obszarów należących do drugiej strony, a nawet zawarły swego rodzaju sojusz wojskowy, zobowiązując się pomagać sobie wzajemnie w karaniu przestępców itp. W myśl układu północ Syrii miała pozostać we władaniu Hetytów, a południe wraz z Fenicją – pod rządami Egiptu. Umowę „przywieczetowano” małżeństwem dynastycznym Ramzesa II z księżniczką hetycką.

Tekst układu, odnaleziony w murach świątyni egipskich i archiwach hetyckich, posiada ogromne znaczenie dla historii dyplomatycznej świata. Uznany jest za pierwszy tak świetnie zachowany (i wielkiej wagi) traktat międzynarodowy doby starożytnej.

Hetyci pozostawili na terenie Syrii wiele pomników kultury, głównie na północy kraju. Widoczne są one m.in. w miejscowościach: Karkemisz, Tall Halaf, Zincirli.

W długotrwałej i uporczywej walce z Egiptem, jak i Hetyci wyzwalali swe siły. Wytworzył to sprzyjające warunki dla utworzenia w Syrii, Palestynie i Fenicji, relatywnie samodzielnych państw, które osiągnęły rozkwit w XI i X wieku p.n.e. Oprócz Byblos miastami-państwami, które wówczas wyrosły na regionalne potęgi, były Tyr i Sydon. Okres ten nie trwał jednak długo.

Zawarcie omówionego wyżej traktatu nie wpłynęło w dużym stopniu na losy państw sygnatariuszy. Gwałtowne walki wewnętrzne osłabiły zarówno potęgę Egiptu, jak i państwa Hetytów. Jeszcze przez kilka wieków egzystowały na terenie Syrii małe państwka hetyckie. Na ruinach państwa hetyckiego powstały też na północy Syrii rodzime królestwa, z głównymi ośrodkami w Karkaf, kami wemisz, Halab (obecnie Aleppo) i Hamat (obecnie Hama).

Ostateczny cios zadali Hetytom, podobnie jak wspomnianym miastom fenickim, Asyryjczycy. Nieoczekiwany sojusz egipsko-hetycki tłumaczy się m.in. właśnie wzrostem znaczenia i siły Asyrii. Po upadku państwa Mitanni⁴, które władało też częścią Syrii, Asyria przejęła rolę pierwszego mocarstwa w tym rejonie. Od schyłku XIV wieku p.n.e. zaczęła rywalizować z innym państwami o wpływy w Syrii, prowadząc początkowo negocjacje z Egipcem i państwem Hetytów. Bezpośredni atak asyryjski na prowincje syryjskie trwał mniej więcej od 1250 roku p.n.e. W tym czasie władający krajem Egipcjanie wydali Syryjczykom zakaz handlu z kupcami asyryjskimi. Uniemożliwili im też korzystanie z portów syryjskich. Zagadnienie zaborczej polityki Asyrii w odniesieniu do niektórych rejonów syryjskich zostało zasygnalizowane w poprzednich rozdziałach.

Począwszy od utworzenia w XIX wieku p.n.e. w północnej Mezopotamii własnego państwa, Asyria prowadziła długotrwałe i zacięte wojny ze wszystkimi sąsiadami. Z niewielkiego państwka w rejonie Górnego Tygrysu szybko zmieniła się tym sposobem w państwo o wielkim terytorium. Podejmując wyprawy w kierunku południowo-zachodnim, zagarnęła leżące na obszarze Syrii państwo Mari. W XVIII wieku p.n.e. wojska asyryjskie docierały aż do północnej Syrii w rejon rzeki Chabur.

Po kilku wiekach upadku i utraty znaczenia Asyria stała się w XIV wieku p.n.e. ponownie państwem aspirującym do odgrywania roli mocarstwa w polityce międzynarodowej. Na drodze podbojów i kontaktów z zagranicą umacniała swe wpływy, m.in. w prowincjach syryjskich. Według relacji jednego z jej królów w tym czasie wojska asyryjskie rozgromiły północnosyryjskie księstwa i uprowadziły 30 tysięcy jeńców. Rangę mocarstwa i potęgi militarnej zdobyła Asyria w XII i XI stuleciu p.n.e. za panowania króla Tiglatpilegara I (1115–1077 rok p.n.e.). Kierując państwem opartym na świetnie zorganizowanej i wyćwiczonej armii, monarcha ten zaczął działania wojenne od pokonania plemion zamieszkujących na zachód od Asyrii, czyli na obszarach syryjskich. Następnie najechał centralne rejony Syrii, proklamował zdobycie kraju Amurru i przekroczył góry Taurus. Podały mu się syryjsko-fenickie miasta: Gubla, Sydon, Arwad, które zmusił do płacenia daniny. Po tej wyprawie z dumą mówił, że na statkach z Arwady pływał po Morzu Śródziemnym. W ten sposób Asyria zdobyła pozycję hegemonia na niemal całym obszarze historycznej Syrii.

Następny okres świetności państwa asyryjskiego, a zarazem penetracji militarnej rejonów syryjskich, przypadł na lata panowania Aszurnasirapli II (884–859 rok p.n.e.). Dokonał on kilku najazdów na Syrię, ujarzmił szereg państweczek aramejskich, które musiały płacić uciążliwe haracze. Dowodzone przez wojska przecięły dolinę rzeki Orontes, docierając do gór Amanu, utorowały także drogę do Morza Śródziemnego. Relacjonując przebieg jednej z wypraw do Syrii, Aszurnasirapla pisał: „Przyszedłem od Orontesu, opanowałem miasta, dokonałem wielkich rzezi wśród mieszkańców, niszcząc i paląc ich siedziby. Jednych żywych żołnierzy brałem w niewolę, innych wbijałem na pale. Umyłem broń w wielkim morzu” (prawdopodobnie Śródziemnym). Zachowała się płaskorzeźba przedstawiająca pisarzy asyryjskich odbierających daniny i zapisujących odrąbane głowy przeciwników. Kontynuatorami tej zaborczej polityki byli kolejni władcy Asyrii. Salmanasar III w ciągu 35 lat panowania podejmował 33 razy wyprawy wojenne, w tym wiele do Syrii, w 853 roku p.n.e. zadał klęskę sojuszowi państw aramejskich i Izraela. Podały mu się Aleppo i Karkemisz, natomiast napotkał na zdecydowaną opór Damaszku. Jednym z zasadniczych celów polityki asyryjskiej wobec Syrii było opanowanie i utrzymanie pod kontrolą szlaku północnego wiodącego z Międzyrzeczca, przez Aleppo, Ugarit, Orontes do Morza Śródziemnego. Była

do najważniejszej magistratu handlowej. W 734 roku p.n.e. Damaszek został ponownie zdobyty. Cel posiadania traktów nad szlakiem północnym przyświecał także królowi Asurhaddonowi (681–668 rok p.n.e.), który wobec niepokojów antyasyrjskich w Syrii raz jeszcze podbił cały ten kraj, zburzył Sydon i przesiedlił buntowniczą ludność do nowego, zbudowanego od podstaw miasta w Asyrii. To właśnie jemu poświęcona jest płaskorzeźba wykuta w skale nad rzeką Nahr al-Kalb w Libanie, sławiąca jego czyny. Po okresach asyryjskiej świetności dochodziło jednak do buntów podporządkowanych Niniwie rejonów, w tym syryjskiego. Wyczerpana częstymi wojnami Asyria nie mogła stawić czoła rywalizującym z nią o wpływy w regionie Medom i Nowobabilończykom. W latach 614–605 p.n.e. zniszczona została stolica Asyrii, Niniwa. Wkrótce potem państwo asyryjskie zostało zdruzgotane przez siły Medów, Babilończyków i Scytów. Likwidacja resztek armii asyryjskiej w 609 roku p.n.e. stworzyła nową sytuację. Rozpoczęła się rywalizacja o to, kto odziedziczy pozycję hegemonu starożytnego Bliskiego Wschodu między próbującym odzyskać wpływy Egiptem a państwem nowobabilońskim. Klęska, którą poniósł faraon Necho II w starciu z wojskami babilońskimi w 605 roku p.n.e., rozstrzygnęła sprawę. Nowymi władcami wielkich obszarów tego regionu, w tym Syrii, zostali Babilończycy, zwani również Chaldejczykami. Byli oni Semitami, kuzynami Asyro-Babilończyków.

Wpływy na obszarze syryjskim Babilonia posiadała także w okresie starobabilońskim (koniec III – połowa II milenium p.n.e.). Za panowania Hammurabiego, sławnego władcy i prawodawcy, twórcy słynnego kodeksu (1792–1750 rok p.n.e.), terytorium państwa babilońskiego rozciągało się aż do środkowego Eufratu, a więc obejmowało też część Syrii. Przez dłuższy czas działał on w sojuszu z królem Mari, Zimrilimem. W 33–35 roku swego panowania Hammurabi wystąpił przeciwko dotychczasowemu sojusznikowi, zajął i zburzył stolicę niegdyś potężnego państwa.

Władca Babilonii usiłował nawiązać stosunki handlowe (i nie tylko) również z innymi miastami syryjskimi. W archiwum w Mari znaleziono dokumenty dyplomatyczne dotyczące stosunków Babilonii z Ugaritem. Miało to znaczenie ze względu na istnienie szlaków handlowych prowadzących z górnej Mezopotamii przez Karkemisz (obecnie Dżarabulus) do syryjskich portów Morza Śródziemnego. Zwrócić uwagę należy również na wpływy cywilizacyjne Babilonii w miastach syryjskich. Widać to chociażby w ornamentacjach ścian pałacu w Marii. Wspomnieć należy, że cywilizacja mezopotamska, a zwłaszcza sztuki plastyczne, osiągnęła w epoce babilońskiej niezwykle wysoki poziom. Porównać ją można dopiero ze starszymi o półtora tysiąca lat dziełami asyryjskimi.

Po śmierci Hammurabiego państwo starobabilońskie zaczęło chylić się ku upadkowi. Podbiły je górskie plemiona Kasytów, Babilon pozostał jednak ważnym centrum życia gospodarczego Mezopotamii.

Do odrodzenia państwa dochodzi pod przewodnictwem wodzów plemion chaldejskich, którzy w walkach z Asyrią dążyli do wskrzeszenia potęgi starożytnego Babilonu. W VII wieku p.n.e. pod wodzą Nabopolasara zadają oni cios za ciosem asyryjskim armiom i kładą ostateczny kres potędze Asyrii. Na ruinach państwa asyryjskiego wyrosło państwo nowobabilońskie, którego istotną częścią stała się historyczna Syria.

W dążeniu do opanowania regionów syryjskich Babilończycy natrafili na idące z zachodu ofensywne działania Egipcjan, którzy raz i.

Nie pogodziwszy się z tym stanem rzeczy, a przede wszystkim z utratą Syrii, faraonowie podejmowali różne działania dla odwrócenia niekorzystnej sytuacji. Egipt próbował wykorzystać bunt króla Judei, Joachima, który proklamował odłączenie od Babilonii swojego państwa i odmówił płacenia daniny. W odpowiedzi Nabuchodonozor przybył z potężną armią do północnej Syrii i ustanowił kwaterę główną w mieście Ribla nad rzeką Orontes, skąd rozpoczął operację przeciw Judei.

Po kilkumiesięcznym oblężeniu Jerozolima w 597 roku p.n.e. została zdobyta i zniszczona, a króla Judei z rodziną oraz tysiące mieszkańców zesłano do Babilonii. Rozpoczęła się opisana w Biblii „niewola babilońska ludności żydowskiej”. Sytuacja powtórzyła się w 586 roku p.n.e. Tym razem opór ludności Judei został jeszcze bardziej krwawo stłumiony. Jerozolima wzięta szturmem została rozgrabiona i spalona. Króla judejskiego oślepieno, a tysiące Żydów zapędzono do niewoli w Babilonii. Niewola babilońska stała się kanwą opery „Ludzie z Babilonu”.

Nabuchodonozor zawiązał wcześniej również Fenicję, pokonując wiele nadbrzeżnych miast. Przez 13 lat bronił się w oblężeniu Tyr, ale i to miasto musiało skapitulować w 572 roku p.n.e. Ujarmienie Syrii, Palestyny i Fenicji przez Babilonię nie trwało jednak długo. Następcą Nabuchodonozora, Nabonid, zmuszony był prowadzić kilka wojen w obronie granic ustanowionych przez poprzednika, również na obszarze Syrii. Tłumił też tamtejsze powstania, podejmował wypadki do miasta Hamat (dzisiejsza Hama), do kraju Amurru, nad Morzem Śródziemnym. Kres temu, podobnie jak i istnieniu państwa babilońskiego, położyli Persowie, zdobywając miasto Babilon.

Babilonia, Asyria i inne mocarstwa władające Syrią wywarły wpływ na kulturę jej ludności. Bezpośrednie związki tego typu ukazują wykopaliska Tall Kalaf, Katna, Brak czy Tall Hariri.

Upadek Babilonu oznaczał nie tylko zniszczenie imperium babilońskiego obejmującego Syrię, Fenicję i Palestynę, ale także początek nowej ery. Dobiała końca trwająca kilka tysięcy lat epoka, w trakcie której dominującą rolę w regionie odgrywali przedstawiciele ludów semickich. Rozpoczęła się na ponad tysiąc lat – do najazdu arabskiego – era, w której władzę będą sprawować przywódcy ludów indoeuropejskich. Po Persach przyszli Macedończycy, Grecy, a następnie Rzymianie, Bizantyńczycy...

W VII wieku p.n.e. w krainie Elam, na zachód od rzeki Tygrys, wódz perski Achemenes dał początek dynastii Achemenidów (555–330 p.n.e.). Po podbiciu plemion Medów przez króla Cyrusa Media przybrała nazwę Persji. Za jego panowania zapoczątkowana została polityka pol wielkich podbojów. W krótkim czasie w ręce Persów dostała się Mezopotamia, Syria, Palestyna i Fenicja. Około 520 roku p.n.e. cały Żywny Półksiężyc znalazł się pod władzą Achemenidów. Podobny los podzieliło wiele krajów. W ciągu dwóch wieków imperium perskie sięgało od Tracji na zachodzie do Indii na wschodzie.

Zajęcie historycznej Syrii przez Persów odbyło się bez większego oporu ludności i miejscowych państw, a przemarsz wojsk perskich w kierunku wybrzeża śródziemnomorskich miał przebieg względnie spokojny. Widocznym celem Cyrusa było zawarcie, a następnie utwalenie, przyjaznych stosunków z miastami-państwami, zwłaszcza fenickimi, które Persowie zamierzali wciągnąć do działań m.in. przeciw Egipcjowi. Mając na uwadze podbój tego państwa, potrzebowali okrętów, którymi dysponowali Fenicjanie. Istotnie, wkrótce statki fenickie stanowiły trzon floty perskiej, a sama Fenicja była terenem koncentracji wojsk perskich zgromadzonych do najazdu na Egipt. Persowie dokonali inwazji Egiptu na okrętach fenickich, użyli ich również później, atakując Grecję. Przez niemal cały okres rządów perskich miasta fenickie kwitły, stały się znów ośrodkami handlu międzynarodowego, stanowiły także źródło ogromnych dochodów dla skarbu Achemenidów.

Za aprobatą władz perskich przystąpiono do odbudowy miast fenickich zniszczonych przez Babilończyków. Królowie perscy prowadzili też przyjazną politykę w stosunku do państw hebrajskich. Odbudowano Jerozolimę. Po zajęciu Babilonii Cyrus wydał dekret, na mocy którego zezwolono deportowanym przez Babilończyków Judejczykom na powrót do ojczyzny. Według proroka Ezdrasza, z około 58 tysięcy deportowanych powróciło do Judei ponad 42 tysiące osób. W konsekwencji Cyrusa czczono niemal jak zbawcę. Syria wraz z Palestyną i Cyprzem włączona została do piątej prowincji perskiej (satrapii) o nazwie Abar Nahara (imperium perskie liczyło 23 prowincje, kierowane przez satrapów – od słowa szatrapan, tj. strażnik władz). Głównym miastem tej satrapii był Damaszek. Miasta Arwad, Byblos, Sydon i Tyr posiadały autonomię lokalną. W IV wieku p.n.e. miasta te stworzyły federację. Zbudowano nowe miasto, nazwane później przez Greków Tripolisem, które zostało siedzibą tej federacji.

W 351 roku p.n.e. doszło do rebelii miast fenickich. Objęła ona całe wybrzeże, dziewięć miast ogłosiło niezależność. Powstanie to obfitowało w bohaterskie czyny – powstańcy spalili statki, aby nie wpadły w ręce najeźdźców perskich. Podobnie jak inne zrywy i ten został krwawo stłumiony. Raz jeszcze spalono Sydon, 40 tysięcy osób uprowadzono. Działo się to na krótko przed końcem panowania perskiego na Bliskim Wschodzie.

Położył mu kres Aleksander Wielki 18 lat później.

Niewiele wiadomo o rozwoju kultury syryjskiej pod wpływami perskimi. Źródła informacji ograniczają się do wybitych w tym okresie monet i nielicznych inskrypcji. Mało światła rzucają na tę kwestię również zabytki archeologiczne. Można zakładać, iż była to kontynuacja syryjskiej cywilizacji, będąca synkretyzacją kultury semickiej. Co się tyczy architektury, godnym zauważenia zabytkiem jest pałac w Tall ad-Duwajr z V wieku p.n.e. (Zachodni Brzeg Jordanu), ciekawe są także rzeźby z pałacu perskiego w Sydonie (około 350 roku p.n.e.).

Warto odnotować, jak dużą rolę w cywilizacji państwa Achemenidów odegrał język aramejski, a więc język, którym mówiła przede wszystkim ludność syryjska. Tuż po podboju Babilonii, za panowania króla Cyrusa II (lata 550–529 p.n.e.), zaczęto wprowadzać język aramejski do administracji perskiej. Z czasem był on powszechnie używany w całym imperium, także poza urzędami. Posługiwanie się w wielonarodowym państwie jednym językiem o bardzo prostej i barostym systemie pisma było niezmiernie wygodne. W tym języku prowadzono korespondencję, stosowano go w handlu, a także używano w działalności kulturalnej.

Wraz z upadkiem Persji pod ciosami zadanyymi przez wojska Aleksandra Wielkiego epoka starożytności przeszła do historii.

¹ Notabene podobne opinie o Syryjczykach mieli władcy i arystokraci późniejszych epok historycznych, m.in. rzymscy. Za niewolnikami syryjskimi miał przepadać cesarz Oktawian.

² W ruinach miasta Katna odkopano świątynię sumeryjskiej bogini Ninegal.

³ Ruiny tego miasta to kopalnia zabytków sztuki i architektury hetyckiej. Zbadał je w 1915 roku i opisał uczony pochodzenia czeskiego, B. Hrozný. On też dał podstawy hetytologii.

⁴ Państwo Mitanni, którego twórcami były plemiona huryckie, istniało między XVII a XIII stuleciem p.n.e. w północno-zachodniej części Mezopotamii, ze stolicą prawdopodobnie w Waszunganu w Anatolii. Przez pewien okres było potęgą polityczną i kulturalną. Część obszaru syryjskiego, który wcześniej zdobyło, państwo to straciło w konfrontacji militarnej z Egiptem. Istnieją przypuszczenia, że faktyczna stolica, której śladów nie znaleziono, znajdowała się w północno-wschodniej Syrii.

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

Najazdy mongolskie

Trwały jeszcze starcia i zmagania między wojskami muzułmańskimi a krzyżowcami, kiedy nowe niebezpieczeństwo zawisło nad Syrią. Od wschodu zaczęły zbliżać się do jej terytorium hordy mongolskie pod wodzą Czyngis-chana. Posuwając się w kierunku zachodnim, rzucały na kolana państwa i narody, w tym również arabskie. Już w 1219 roku zdobyły Bucharę i dochodziły do krajów arabskich. W 1258 roku wnuk Czyngis-chana, Hulagu-chan, zdobył Bagdad i wydał miasto na pastwę grabieży i płomieni.

Ostatni kalif abbasydzki po poddaniu się został ścięty wraz z rodziną i dworem. W ten sposób dobiegł kresu, po pięciu wiekach funkcjonowania, kalifat mający siedzibę w Bagdadzie. Po raz pierwszy świat muzułmański pozostał na długo bez duchowego przywódcy – kalifa. Kontynuując najazd w kierunku zachodnim, armie mongolskie wdarły się w 1259 roku na terytorium syryjskie¹. Za tą pierwszą falą poszły następne, trwało to do 1304 roku. Najpierw zdobyto Aleppo, gdzie ofiarami najeźdźców padło 50 tysięcy mieszkańców. Następnie w ręce Mongołów dostały się Homs i Hama. Miasta te uległy całkowitemu zniszczeniu i rozgrabieniu. Antiochia, pozostająca jeszcze w rękach Franków, stała się *de facto* satelitą Mongołów. Nie od rzeczy będzie nadmienić, że zarówno król francuski Ludwik IX, jak i sam papież sądzili, iż alians – chociażby chwilowy – z tymi najeźdźcami (wśród których było wielu potomków chrześcijan) wyznającymi oficjalnie szamanizm może być pomocny w konfrontacji zbrojnej z siłami muzułmanów. Po czasowym opuszczeniu Syrii przez Hulagu (wyjechał do Iranu) jeden z jego generałów zdobył i zniszczył dużą część tego kraju wraz z Damtoriaszkiem.

Syrią rządili wówczas Mamelucy (szerzej – rozdział następny). Sułtan mamelucki Kutuz, sprawujący władzę nad krajem, wydał w 1259 roku armii mongolskiej bitwę pod Ain Dżalut k/ Nazaretu, która okazała się mieć kapitalne znaczenie. Mongołowie doznali tam druzgocącej klęski. Poległ ich wódz. Resztki mongolskiej armii, które poniosły jeszcze jedną klęskę – pod Homsem, zostały z Syrii wypędzone. W bitwach odznaczył się szczególnie Al-Zaher al-Bajbars, dowodzący wojskami Mameluków. On też został, po zamordowaniu Kutuz, następnym sułtanem mameluckim.

Hama. Norie i akwedukt

Zwycięstwo pod Ain Dżalut (arab. oko Goliata), oprócz zatrzymania inwazji Mongołów i uwolnienia Bliskiego Wschodu na pewien czas od groźby dalszej dewastacji oraz zniszczenia spuścizny dotychczasowych cywilizacji, miało i ten skutek, że w konsekwencji doprowadziło do umocnienia panowania Mameluków w Egipcie i Syrii. Za faktycznego założyciela dynastii uważany jest właśnie Bajbars, który zdobył sławę pod Ain Dżalut, a ugruntował ją w bitwach z krzyżowcami.

Był nie tylko wodzem, ale również administratorem. Przeprowadził szereg reform wewnętrznych w duchu modelu persko-abisyńskiego, zreorganizował państwo, wzmocnił armię i marynarkę wojenną, ufortyfikował rubieże północne Syrii. Połączył Egipt z Syrią służbą pocztową, inicjował roboty publiczne, budowę kanałów nawadniających, portów, restaurację meczetów (w tym Domu na Skale w Jerozolimie), rozbudowę cytadeli w Aleppo. Budował pałace i szkoły. Jego mauzoleum w Damaszku nosi nazwę Zahirija (od jego imienia), mieści się w nim biblioteka.

Lata panowania sułtana Bajbarsa uważane są za epokę rozkwitu również Syrii. Nastąpił po niej okres upadku, do czego przyczyniły się ponowne najazdy Mongołów. Zagony mongolskie pustoszyły całe obszary kraju. Wprawdzie następca Bajbarsa, Kalawun, stoczył z nimi w 1281 roku zwycięską bitwę pod Homsem, ale nie zdołał powstrzymać dalszych ich ataków. Syn Hulagu, Abaka, kontynuując walki z Mamelukami, prowadził rozmowy z papieżem i władcami europejskimi, m.in. z Edwardem I, którym przyświecał wspólny z Mongołami cel – wyrzucenie Mameluków z Syrii i Ziemi Świętej. Przyjęcie przez Mongołów islamu jako religii państwowej nie uchroniło Syrii od kolejnych najazdów ich hord. W 1299 roku licząca 120 tysięcy armia mongolska, w tej liczbie było wielu Ormian, Gruzinów i Franków z Cypru, rozgromiła Egipcjan pod Homsem. Do zniszczenia północnej Syrii przyczynił się walnie następny najazd. W 1300 roku Mongołowie wkroczyli do Damaszku, zniszczyli miasto, po czym doszli aż do Gazy.

Czwarta próba „zmongolizowania” Syrii jednakże nie powiodła się. Mamelukowie pobili ostatecznie tych najbardziej (od początku islamu) niebezpiecznych i wytrwałych wrogów Egiptu i Syrii. Niemniej najazdy mongolskie miały katastrofalne skutki dla losów Syrii. Właśnie na jej

obszarach kilkakrotnie dochodziło do konfrontacji militarnych Mongołów z Egipcjanami. Rezultatem były ogromne zniszczenia i olbrzymie ofiary.

Najazdy Mongołów niestety nie skończyły się. Na przełomie XIV i XV stulecia Syria znowu stała się ofiarą jednej z niszczycielskich, zaborczych wypraw, jaką podjął Timur Lenk, z europejska zwany Tamerlanem. Był on środkowo-azjatyckim władcą z dynastii mongolsko-tureckiej. Posuwając się na Zachód, jego armie dotarły do rubieży syryjskich i przeszły przez Syrię na kształt cyklonu. Trzy dni dewastowane i grabione było Aleppo. Zdobyta została tamtejsza cytadela, prawdopodobnie po raz pierwszy w dziejach. Szkoły, meczety i pałace niszczone i rozgrabiano. Około 20 tysięcy mieszkańców wymordowano. Podobnie najeźdźcy postąpili z Damaszkiem. Akt kapitulacji, podpisany w 1401 roku, został przez Mongołów pogwałcony. Miasto wydano na pastwę hordy. Około 30 tysięcy mieszkańców zamknięto w meczetach i spalono. Uwidocznili się wtedy w całej rozciągłości okrucieństwo, będące jedną z cech charakterystycznych Tamerlana. Mongołowie przeprowadzili następnie masową deportację elit syryjskich. Tysiące rzemieślników (m.in. płatnerzy oraz specjalistów w dziedzinie szkła, w tym również artystycznego, i stali), a także śmietankę uczonych wywieziono do Samarkandy, stolicy Timura.

Cios zadany tym miastom i całemu krajowi był nie do naprawienia. Zmniejszyła się znacznie liczba mieszkańców kraju, w tym jego elit. Sparaliżowało to na dziesiątki, a nie setki lat produkcję, rzemiosło, handel oraz życie kulturalne. Zniszczonych zostało wiele pomników kultury tworzonych przez wieki, a nawet tysiąclecia. Miało to katastrofalny wpływ zarówno na dotychczasowe, jak i przyszłe dokonania cywilizacji syryjskiej i arabskiej.

¹ Kilkanaście lat wcześniej, w 1241 roku, wojska polskie zatrzymały pod Legnicą zagony Tatarów, jednego z plemion mongolskich.

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

Od ustanowienia mandatu francuskiego do uzyskania przez Syrię niepodległości

Postanowienia konferencji w San Remo otwały nowy rozdział w dziejach Syrii i generalnie arabskiego Wschodu. Na mocy podjętych na konferencji decyzji Francja miała przejąć mandat nad całą Syrią. Wyraźnie zaznaczono, że chodzi o ten kraj, jak również o Liban. W taki to sposób formalnie usankcjonowano odrębność tych dwóch krajów arabskich.

Nie czekając na zatwierdzenie decyzji mandatowych przez Ligę Narodów, władze francuskie przystąpiły do wprowadzania w życie postanowień z San Remo.

Kosztym Syrii powiększone zostało terytorium Libanu, kraju, który od dłuższego czasu był ostoją wpływów francuskich na Bliskim Wschodzie. W skład tak zwanego „Wielkiego Libanu”, z ludnością w większości chrześcijańską, weszły – poza byłym sandżakiem libańskim – znaczne obszary położone na wschód, północ i południe od tego terytorium – rejony Bejrutu, Trypolisu oraz żyzna dolina Bekaa.

W myśl porozumień francusko-angielskich określono granice Syrii z Irakiem, Palestyną i Transjordanią. Francuzi zaakceptowali, aby w granicach mandatu angielskiego w Palestynie znalazły się jeziora Hule i Tyberiadzkie z ich wschodnimi brzegami, co pomniejszało zasoby wodne Syrii i było zgodne z dezyderatami działaczy syjonistycznych. W osobnych układach francusko-tureckich Francuzi wyrazili zgodę na odstąpienie Turcji północnych regionów historycznej Syrii z miastem Ruha (dawnej Edessa). Po określeniu w ten sposób syryjskiego obszaru mandatowego przyszła kolej na podział administracyjny Syrii. Władze francuskie, stosując w praktyce rzymską zasadę *divide et impera*, przeprowadziły podział terytorium syryjskiego w zasadzie według kryteriów wyznaniowych. W 1920 roku okrojona terytorialnie Syria podzielona została na kilka odrębnych organizmów „państwowych”. Region druzyjski, leżący na południe od Damaszku, został „niezależnym” państwem Dżabal ad-Duruz ze stolicą w mieście Suweida. Terytorium zamieszkałe przez alawitów, z głównym miastem Latakia, otrzymało od razu własny „rząd”, a następnie ogłoszono je państwem alawickim. Okręgi Damaszku i Aleppo zostały odrębnymi jednostkami administracyjnymi – quasi państwowymi. Prawdopodobnie Francuzi zakładali wygrzywanie rywalizacji między tymi głównymi ośrodkami politycznymi i ekonomicznymi Syrii (różnice między elitami tych miast przypominają relacje między mieszkańcami Warszawy i Krakowa).

Francuzi motywowali dokonany podział względami etniczno-religijnymi, zamieszkiwaniem poszczególnych państweczek przez populacje zdecydowanie różniące się od siebie. Rządzili tymi państweczkami gubernatorzy, którzy podlegali Wysokiemu Komisarzowi z siedzibą w Damaszku. Faktycznie dokonany podział miał ułatwić panowanie nad trudnym do rządzenia społeczeństwem i rozwiązywanie jego skomplikowanych problemów. Miał też tworzyć sprzyjające warunki pozwalające opanować niezadowolone społecznie oraz zahamować arabski, w tym syryjski, ruch narodowy, który rozwijałby się mimo podjętych przez Francuzów środków zapobiegawczych. Akcentowanie i uwydatnianie różnic między poszczególnymi częściami kraju prowadziło do popierania tendencji separatystycznych, zachęcało polityków syryjskich do działań w tym kierunku kosztem nadrzędnych aspiracji jednościowych. Przedstawiony wyżej podział Syrii nie wytrzymał jednak próby czasu. Dwa lata później, w 1922 roku, utworzono Federację Syryjską, która obejmowała okręgi Damaszku i Aleppo oraz państwo Alawitów. Federacja otrzymała szereg prerogatyw w zakresie przywództwa. W 1924 roku władze francuskie doprowadziły do oparcia oddzielnych liderów Damaszku i Aleppo w jeden organizm administracyjny. Przybrał on nazwę Państwo Syryjskie. Przyłączono do niego państwo Alawitów. Włączono też rejon Aleksandretty, leżący na północny-zachód od Aleppo, uzyskał on status autonomiczny, co było niepokojącym sygnałem odnośnie do przyszłości tej części Syrii z uwagi na znaczną mniejszość turecką zamieszukującą ten był sandżak osmański.

W dziejach mandatu francuskiego nad Syrią da się wyróżnić cztery okresy:

1. lata rządów bezpośrednich (1920–1925);
2. okres negocjacji władz francuskich z politykami syryjskimi (1926–1936);
3. okres współdziałania syryjsko-francuskiego w rządzeniu krajem (1936–1939);
4. lata II wojny światowej i wyzwolenie Syrii (1939–1946).

Okres od 1920 do 1926 roku to lata ciągłych zamieszek i niepokojów. Były one konsekwencją polityki prowadzonej przez francuskie władze mandatowe oraz oporu społecznego na wprowadzany de facto w Syrii system kolonialny, odbiegający od zasad, jakimi miało się kierować państwo, któremu powierzono mandat. System ten realizowany był w dużym stopniu przez armię. Wysoki Komisarz Francji skupiał w swym ręku bardzo szerokie pełnomocnictwa, zarówno w zakresie administracji, jak i prawodawstwa. Pierwszymi trzema komisarzami byli wysocy rangą wojskowi, mający doświadczenie w rządzeniu koloniami francuskimi w Afryce. Byli to generałowie: Gouraud, Weygand¹ i Sarail.

Mianowali oni gubernatorów państweczek powołanych do życia w Syrii. Mieli swoich delegatów we wszystkich miastach gubernialnych, którzy dbali o właściwe administrowanie i wykonywanie poleceń centrali. Mianowali też urzędników różnych stopni. Setki doradców francuskich działało w administracji i gospodarce.

W gestii Wysokiego Komisarza znajdowały się kwestie finansji ligi finansów, sprawiedliwości, robót publicznych. Koncentrował on w swych rękach pełnię władzy, nie pozostawiając wiele miejsca na autonomiczne działania prowincji.

W pierwszych latach mandatu francuskiego dominowały w rządzeniu Syrią metody siłowe i represyjne. Wprowadzony w kraju stan wyjątkowy zawieszono dopiero w 1925 roku. Do tego też roku nie zezwalano na organizowanie partii politycznych.

Ograniczone zostały swobody obywatelskie. Jedną z przyczyn niezadowolonego społeczeństwa była groźba częściowego wyeliminowania języka arabskiego z życia kulturalnego narodu. Podjęto próby narzucenia społeczeństwu francuskiej kultury wzorem podobnych działań w Algierii. Władze kładły nacisk na edukację w duchu tradycji francuskich oraz na szkolnictwo w tym języku. Zamykano miejscowe szkoły, a potem zezwalano na ich otwarcie pod warunkiem przyjęcia programów obowiązujących we Francji oraz obowiązkowego uczenia języka francuskiego, a także historii i geografii Francji, a nie Syrii. Francuski stał się językiem oficjalnym na równych prawach z arabskim. Arbitralne aresztowania, deportacje opozycjonistów, nakładanie sankcji na lokalną prasę były na porządku dziennym.

Polityka taka powodowała wzrost niezadowolonego różnych warstw społeczeństwa. Wyrażało się ono w wystąpieniach, również zbrojnych, demonstracjach, strajkach, incydentach z francuskimi jednostkami wojskowymi, które przybierały charakter walk, m.in. w rejonie alawickim i na płaskowyżu Hauranu w 1922 roku, a także w północnej Syrii. Tym ostatnim wystąpieniem przewodził działacz nacjonalistyczny, patriota Ibrahim Hananu. Narodowy ruch arabsko-syryjski domagał się samostanowienia Syrii, zniesienia mandatu francuskiego, a co najmniej daleko posuniętej autonomii kraju. Niepokoje i zaburzenia przerodziły się w 1925 roku w rewoltę. W maju tegoż roku, w odpowiedzi na aresztowania druzyjskich przywódców, doszło do powstania w rejonie Dżabal ad-Duruz. Kierował nim przywódca druzów Sultan al-Atrasz. Powstańcy zadali wojskom francuskim szereg klęsk. Z biegiem czasu do powstania przyłączały się również inne regiony Syrii, między innymi region Damaszku, gdzie też działali przedstawiciele ruchu niepodległościowego.

ansowane przez druzow hasla niepodleglosciowe uznali za swoje dzialacze ruchu narodowego z doktorem Szahbandarem na czele. W wrzesniu 1925 roku zorganizowal on w Damaszku generalne powstanie syryjskie, pod flaga arabska, i sformowal tymczasowy rzad Syrii z Sultanem al-Atraszem na czele. Rząd ten wezwal Syryjczyków do walki o całkowitą niepodległość arabskiej Syrii i stosowanie zasad rewolucji francuskiej. „Odpowiedzią” władz francuskich było zbombardowanie Damaszku i wzmocnienie potencjału militarnego w kraju.

W końcu 1925 roku rewolta, określana przez historyków arabskich mianem rewolucji, osiągnęła swoje apogeum. Francuzi zostali zmuszeni do ewakuacji całego rejonu druzyjskiego, działania powstańców przeniosły się w rejony Homsu, Hamy, dystryktu damasceńskiego, a nawet południowego Libanu. Dysponowali oni wojskiem z dowódcą naczelnym, a także aparatem administracyjnym. Wprowadzony przez nich system podatkowy zapewniał finansowanie operacji. Ich działania cieszyły się poparciem dużej części społeczeństwa syryjskiego, w tym utworzonej w 1925 roku Partii Ludowej (wśród przywódców był Szahbandar, muzułmanin, i Faras al-Churi chrześcijanin). Powstanie popierali też Arabowie z Libanu, Transjordanii i Palestyny.

Od początku 1926 roku powstanie zaczęło stopniowo słabnąć. Po otrzymaniu posiłków z Francji armia francuska przystąpiła do pacyfikacji kraju. W walkach Francuzi użyli m.in. jednostek pomocniczych złożonych z Ormian i Czerkiesów². W kwietniu 1926 roku padło miasto Sueida, centrum druzyjskie i główny ośrodek powstania. Przy użyciu najbardziej drastycznych środków (Damaszek był ponownie bombardowany, uległo wtedy zniszczeniu stare miasto) Francuzom udaje się opanować sytuację i zdusić powstanie.

Do końca 1926 roku, a w niektórych rejonach jeszcze w 1927 roku dochodziło do operacji partyzanckich, miały one jednak charakter raczej sporadyczny. Powstanie upadło.

Pomimo klęski tego zrywu powstańczego odegrał on ważną rolę w dziejach Syrii. Miał bowiem charakter ogólnonarodowy, w odróżnieniu od dotychczasowych lokalnych akcji antyfrancuskich. Udział w walkach chłopów, robotników, rzemieślników przyczynił się do umocnienia i upowszechnienia poczucia świadomości narodowej. Francuzi potrzebowali niemal dwu lat (1925–1927), aby zdusić powstanie, ponosząc przy tym dotkliwie klęski i ofiary. Dało to niewątpliwie władzom mandatowym do zrozumienia, że samymi metodami siłowymi, militarnymi nie da się na dłuższą metę rządzić.

Pierwszą oznaką zmian taktycznych w rządzeniu Syrią było mianowanie Wysokim Komisarzem Francji polityka cywilnego, a nie jak dotąd wojskowego. Praktyka ta będzie stosowana do wybuchu II wojny światowej. Bezpośrednio po objęciu stanowiska nowy Wysoki Komisarz, Henri de Jouvenel, poczynił pierwsze kroki w kierunku ustanowienia w Syrii systemu autonomicznego (self government), do czego Francuzi zostali zobowiązani, otrzymując mandat nad tym krajem. Wstępne rozmowy z Syryjczykami wykazały jednak, że Francuzi nie byli skłonni zgodzić się na rozwiązania, które ograniczyłyby w znacznym stopniu ich władzę nad Syrią. Przejawiło się to już w wyborach do Konstytuandy, które nacjonaliści zbojkotowali wobec francuskich prób przeprowadzenia ich na warunkach odpowiadających Francuzom. Istotne trudności, jakie władze mandatowe napotkały przy wyznaczaniu kandydata na premiera, spowodowały, że pierwszym premierem syryjskim został Czerkies z pochodzenia, który utworzył marionetkowy rząd. W lutym 1928 roku zniesiono stan wyjątkowy, co było niewątpliwym sukcesem sił narodowych.

Nowy Wysoki Komisarz (Ponsot) uznał, iż zaistniały warunki pozwalające na przeprowadzenie wyborów parlamentarnych. Odbyły się one w kwietniu 1928 roku – wybrano 70 deputowanych do Zgromadzenia Narodowego, dwie trzecie popierało rząd, pozostali reprezentowali opozycję nacjonalistyczną zgrupowaną w Bloku Narodowym (taką nazwę przybrała koalicja organizacji i polityków niepodległościowych). Jego członkami byli m.in. Faras al-Churi, chrześcijanin, w przyszłości przewodniczący parlamentu, i Szukri al-Kuatli, muzułmanin sunnita, przyszły prezydent Republiki Syryjskiej.

Pokojowa walka o niepodległość i klęskę powstania skoncentrowała się wokół warunków i treści statusu konstytucyjnego państwa, który miał zastąpić mandatowy porządek prawny. Rozbieżności, jakie w tej kwestii występowały między władzami francuskimi a politykami ruchu narodowego, wydawały się nie do pogodzenia. Trzon ruchu narodowego stanowiły elity miejskie, inteligencja, kupcy. Rolę kierowniczą odgrywali Ibrahim Hananu z Aleppo i Hassan al-Atassi z południa Syrii. Tłem pierwszego starcia francusko-syryjskiego były negocjacje nad projektem konstytucji. Francuski Wysoki Komisarz odrzucił przyjęty jednogłośnie przez Syryjczyków i zatwierdzony przez nowo wybrane Zgromadzenie Narodowe tekst konstytucji, albowiem nie uwzględniała ona istnienia statusu mandatowego oraz kładła nacisk na konieczność realizacji w przyszłym państwie jedności geograficznej Syrii. Następnie Ponsot rozwiązał dopiero co wybrane Zgromadzenie Narodowe i narzucił w 1930 roku nową konstytucję. Przewidywała ona dla Syrii ustroj republikański, z prezydentem wybieranym przez jednoizbowy parlament (Zgromadzenie Narodowe). Stanowisko prezydenta miał zajmować muzułmanin sunnita. Do jego uprawnień należało m.in. powierzenie premierowi misji utworzenia rządu. Wybory do parlamentu miały się odbywać na bazie geograficznej i wyznaniowej. W czerwcu 1932 roku wybrano pierwszego prezydenta Republiki Syryjskiej. Został nim Ali al-Abid, syn byłego sekretarza ostatniego sułtana tureckiego.

Ostry konflikt między Francuzami a siłami narodowymi wystąpił także w trakcie rokowań odnośnie do zawarcia bilateralnej umowy francusko-syryjskiej, która miała zastąpić układ mandatowy. Rozmowy na ten temat rozpoczęły się już w 1932 roku. Stronę francuską reprezentował nowy Wysoki Komisarz, hrabia de Martel. W czasie negocjacji doszło do głębokiego kryzysu wewnętrznego i napięcia we wzajemnych stosunkach oraz do wzrostu niezadowolenia. W odpowiedzi na podtrzymywanie przez Francuzów też zbliżonych do koncepcji mandatowych i niechęć do kompromisów Blok Narodowy proklamował w listopadzie 1935 roku 50-dniowy strajk generalny. Towarzyszyły mu demonstracje i starcia z wojskiem. Strajk sparaliżował życie miast, sukki (bazy) przestały działać, zamary szkoły, służby miejskie, sądy. Wydarzenia miały charakter bezprecedensowy w annałach nowożytnej Syrii. Władze zareagowały represjami, licznymi aresztowaniami, prowokacjami policyjnymi. W akcjach przeciw strajkującym użyto również wojska.

Wydarzenia te miały jednak również pozytywny skutek – w lutym 1936 roku Wysoki Komisarz wznowił zerwane wcześniej rozmowy z przywódcami narodowymi. Negocjacje w sprawie umowy dwustronnej, o której była już mowa, zakończyły się zawarciem 22 grudnia 1936 roku francusko-syryjskiego traktatu o przyjaźni i sojuszu. Przewidywał on uzyskanie przez Syrię niepodległości, a także jej członkostwo w Lidze Narodów. Francja zobowiązała się m.in. włączyć do państwa syryjskiego okręgi Dżabal ad-Duruz i alawicki. Sam mandat nad Syrią miał być zakończony za 3 lata. Niemalą w tym rolę odegrał fakt, iż traktat został sfinalizowany i podpisany w okresie rządów Frontu Ludowego we Francji. Jeśli chodzi o Francję, to zapewniał on jej szerokie uprawnienia w dziedzinie wojskowej (m.in. utrzymanie obecności militarnej, w tym baz wojskowych), gospodarczej oraz kulturalnej i oświatowej. Miał obowiązywać 20 lat. W krótkim czasie został ratyfikowany przez Syryjczyków. Nie doczekał się jednak ratyfikacji przez stronę francuską, gdyż rząd Francji postanowił siłą utrzymać pozycję w rejonie.

W latach 1936–1939 syryjski rząd narodowy cieszył się większymi niż dotąd prerogatywami. W dialogu z Francuzami w sprawach gospodarczych i politycznych rząd ten wykazywał wolę kompromisu. Tym podyktowana była zgoda na odnowienie koncesji dla francuskiego Banque de Syrie et du Liban czy też dla koncernu naftowego IPC (Iraq Petroleum Company), w którym Francuzi mieli znaczące udziały. Tej woli nie przejawiali Francuzi. Oficerowie francuscy sprzyjali ruchom separatystycznym w rejonach Dżabal ad-Duruz, Latakii oraz w północno-wschodniej prowincji Dżezire. Kierując się imperatywami francuskiej polityki bliskowschodniej, w tym wolą zacieśnienia współpracy francusko-tureckiej, Paryż poszedł na ustępstwa wobec żądań Ankary w kwestii rejonu Aleksandretty. Ostatecznie w 1939 roku odstąpił ten region Turcji, mimo iż mniejszość turecka w tej prowincji nie przekraczała 39%. Spowodowało to wybuch niezadowolenia w Syrii³.

Rząd syryjski nie spełnił oczekiwań społeczeństwa z wielorakich przyczyn, m.in. wskutek konsekwencji kryzysu ekonomicznego. Wzrastało

znacierpienie narodowych sił polityką Paryż b Frką Para, również w sferze gospodarczej, chociaż w latach sprawowania mandatu nad Syrią Francuzi rozbudowali system dróg, polepszyli komunikację, usprawnili łączność pocztową, telefoniczną i telegraficzną. Nastąpił wyraźny postęp w upowszechnianiu osiągnięć technicznych i technologicznych. Na początku lat 30. koncern IPC zbudował prowadzący przez Syrię ropociąg Kirkuk – Tripoli. Powstało też wiele fabryk z kapitałem francuskim i belgijskim, zatrudniających jednak przede wszystkim obcokrajowców. Zatrudnienie w przemyśle w 1937 roku było niższe niż w czasach osmańskich. Obniżył się również – do standardu sprzed 1913 roku – poziom życia społeczeństwa. W rolnictwie Francuzi sprzyjali latyfundiom, dużej własności rolnej tak Syryjczyków, jak i Francuzów. Nie dokonywano prawie żadnych zmian w systemie rolnym, bazującym na dzierżawie. Niewiele zrobiono również w zakresie nawodnienia ziem uprawnych, a także reform rolnych.

Władze powstrzymywały organizowanie się ludzi pracy. Czyniły to z inspiracji Francuzów. Pierwszy związek zawodowy w Syrii utworzono w 1936 roku. Dwa lata później powstała Federacja Związków Zawodowych Syrii. Prawo do zrzeszania się w związki zawodowe przyznano pracującym dopiero w 1939 roku.

Istotnym zjawiskiem lat 30. było powstawanie partii politycznych. Młody syryjski prawnik – Sabri al-Assali – utworzył Ligę Narodowej Akcji (kilkanaście lat później został premierem). Michel Aflak dał początek Socjalistycznej Partii Arabskiego Odrodzenia (Al-Baas). Powstała też Syryjska Partia Narodowa, która będzie odgrywała dużą rolę w Libanie i Syrii jako Syryjska Partia Socjalno-Narodowa. Jej przywódca Antun Saade czerpał wzory z ideologii faszystowskiej. Syryjscy absolwenci uczelni egipskich byli organizatorami Bractwa Muzułmanów w Syrii. Powstała także Partia Komunistyczna. Od tego czasu pluralizm partii politycznych będzie ważnym czynnikiem życia politycznego Syrii również w procesie realizacji aspiracji niepodległościowych.

Ważki impuls temu procesowi dał wybuch i przebieg II wojny światowej. Generalnie pogorszyła ona pozycje mocarstw kolonialnych, Francji i Wielkiej Brytanii, oraz spowodowała, że ich rządy stały się bardziej podatne na przyznanie krajom od nich zależnym niezawisłości politycznej. Jeśli chodzi o Syrię, to w walnie przyczyniły się do tego zarówno klęska Francji, jak i poważne rozbieżności między Paryżem a Londynem i Waszyngtonem co do przyszłości terytorium mandatowego.

Po kapitulacji Francji w 1940 roku władze francuskie w Syrii uznały zwierzchność marionetkowego rządu Vichy i wyraziły zgodę na udostępnienie terytorium syryjskiego państwu osi (Niemcy, Włochy) do celów militarnych (bazy wojskowe). Do Syrii przybyła niemiecko-włoska komisja rozejmowa. Po klęsce i kapitulacji Francji, wpływy i pozycje niemieckie w Syrii umacniały się i to w sposób alarmujący. Brano pod uwagę możliwość infiltracji agentów i wojskowych III Rzeszy na obszar syryjski. Niebezpieczeństwo stało się jeszcze bardziej realne po wybuchu rewolty w Iraku. Wydarzenia te spowodowały podjęcie przez aliantów decyzji o wkroczeniu wojsk Wielkiej Brytanii i Wolnej Francji na teren Syrii. Wydaje się, iż jeszcze jedno zjawisko uczyniło nakazem chwili wykonanie tego kroku. Wielu nacjonalistów z Syrii oraz innych krajów arabskich wiązało spełnienie nadziei niepodległościowych ze zwycięstwem państw osi. Sądono, iż wyrzucenie Brytyjczyków z Bliskiego Wschodu nie będzie odległe w czasie po sukcesach niemieckich w Północnej Afryce i na Bałkanach. W maju 1941 roku doszło do rewolty antyangielskiej w Iraku, kierowanej przez Raszida Alego, premiera tego kraju od lipca 1940 roku.

Rewolta ta wzbudziła radość w Syrii. Nieliczne grupy nacjonalist< < nacji pospieszyły walczyć u boku Irakijczyków. Wymiernej pomocy udzieliłi aktywni członkowie partii Baas. Rewolta nie trwała jednak długo. W końcu maja 1941 roku została przez Brytyjczyków zdławiona. Zanim to nastąpiło, rząd Vichy zezwolił na przelot nad Syrią niemieckich samolotów z pomocą dla Raszida Alego. Lotnictwo niemieckie otrzymało ponadto prawo korzystania z baz na obszarze Syrii. Sytuacja ta i coraz bardziej widoczny wzrost wpływów oraz umacnianie się pozycji Niemiec stały się pretekstem do wkroczenia 8 czerwca 1941 roku wojsk alianckich (Brytyjczyków i Wolnych Francuzów) na terytorium syryjskie. Francuskie jednostki wojskowe, stacjonujące w Syrii, podporządkowane władzom Vichy i podległe francuskiemu generałowi Dentzowi, mianowanemu na początku wojny Wysokim Komisarzem Syrii, stawiały wkraczającym dość silny opór. 20 czerwca stoczono bitwę o Damaszek. Miasto zdobyły hinduskie jednostki armii angielskiej. Walki w kraju nie trwały jednak długo. Wkrótce cała Syria znalazła się pod kontrolą angielsko-francuską. Kraj stawał się coraz bardziej teatrem działań wojennych⁴. Zaznaczała się wiodąca rola Anglików w całym Lewancie, w tym również w Syrii.

Równocześnie pogłębiały się rozbieżności francusko-angielskie. W przeddzień wkroczenia sił Wielkiej Brytanii oraz Wolnej Francji generał Catroux, przedstawiciel de Gaulle'a w Kairze, działając w imieniu szefa Wolnych Francuzów, przyrzekł Syrii i Libanowi bezwarunkowe uzyskanie niepodległości oraz prawo do jednoczenia się. „Francja oświadcza, że jesteście niezależni” – stwierdził w deklaracji generał Catroux. Gwarancji dotrzymania tej deklaracji udzieliłi Brytyjczycy. Droga do wprowadzenia jej w życie nie była jednak w zasięgu ręki. Po zajęciu Syrii przez wojska alianckie generał de Gaulle oświadczył, że dojście do niepodległości (Syrii i Libanu) powinny poprzedzić traktaty zapewniające Francji pozycję hegemonu w sprawach militarnych, gospodarczych i kulturalnych. W międzyczasie zdaniem szefa Wolnej Francji w mocy pozostają uregulowania mandatowe. Jak gdyby na potwierdzenie tej deklaracji de Gaulle mianował generała Catroux Delegatem Generalnym z kompetencjami właściwymi byłym Wysokim Komisarzom. Wkrótce potem, stwierdzając w kolejnej deklaracji, iż państwo syryjskie będzie odąd korzystać z praw i prerogatyw niezależnego i suwerennego państwa, właśnie generał Catroux, upoważniony przez szefa Wolnej Francji, proklamował 28 września 1941 roku niepodległość Syrii.

Zgodnie z umową zawartą 28 grudnia 1943 roku przez rząd syryjski z Francuskim Komitetem Wyzwolenia Narodowego, władza w Syrii miała przejść całkowicie w ręce rządu syryjskiego. Faktycznie do ewakuacji obcych wojsk sprawowały ją jednak wojskowe władze francuskie i angielskie. Jakkolwiek Anglicy uznawali dominującą i uprzywilejowaną rolę Francji w tym kraju, to jednak – korzystając z jej osłabienia oraz swojej obecności militarnej – zapewnili sobie ważne pozycje. Przejawem tego było chociażby włączenie Syrii (i Libanu) do strefy szterlingowej.

Wobec sytuacji zaistniałej w Syrii, charakteryzującej się kontynuowaniem przez Francuzów polityki zapewniającej im pozycje mocarstwa kolonialnego, władze angielskie doradzały Paryżowi pogodzenie się z syryjskimi siłami narodowymi oraz przyznanie krajowi niepodległości. Pod presją angielską i po długotrwałych przemyśleniach Wolni Francuzi przywrócili w 1943 roku ważność „zawieszanej” konstytucji Syrii oraz wznowili dialog z politykami syryjskimi. Przeprowadzone w lipcu tego samego roku wybory parlamentarne dały zwycięstwo politykom skupionym w Bloku Narodowym. Oni też utworzyli rząd, a jeden z nich – Szukri al-Kuatli – został prezydentem Republiki Syryjskiej.

Wkrótce potem zarówno Syria, jak i Liban ogłosiły zamiar zakończenia mandatu. Władze Libanu dokonały zmian w konstytucji, nie uwzględniono w niej odniesień do nierównoprawnych stosunków z Francją. Odpowiedzią Francuzów było aresztowanie prezydenta, premiera i większości ministrów libańskich. Odpowiednich zmian konstytucyjnych odnośnie do Syrii dokonał również parlament syryjski. Nadzieje Syryjczyków na utrzymanie wielowiekowej jedności, chociażby ekonomicznej, Syrii z Libanem nie spełniły się. Syryjczycy uważali i nadal uważają, iż oba kraje stanowią jedność. Przemawiają za tym – według nich – względy etniczne, językowe, do pewnego stopnia religijne, a także wspólna przeszłość. Liban, tak jak Syria, nie przestał być arabski. Damaszek jednak w dalszym ciągu uważał Liban za zagranicę. W konsekwencji Syria nie godziła się na ustanowienie stosunków dyplomatycznych z Libanem. Nie ma ambasady syryjskiej w Bejrucie, ani libańskiej w Damaszku.

Niepodległość Syrii i Libanu uznały we wrześniu 1943 roku państwa arabskie – Arabia Saudyjska, Irak i Egipt, a w 1944 roku m.in. najpierw ZSRR, a następnie USA. Prawdopodobnie te akty międzynarodowe wpłynęły na podjęcie przez Paryż decyzji o położeniu kresu francuskiej władzy nad Syrią. W lutym 1945 roku rząd syryjski wypowiedział wojnę Niemcom. W tym samym miesiącu Syria została zaproszona na konferencję założycielską Organizacji Narodów Zjednoczonych do San Francisco, w marcu zaś została jednym z założycieli Ligi Arabskiej. Wydawałoby się, iż

rozpoczęła się era samodzielnego, pokojowego bytu państwowego Syrii. Niestety niezupełnie. Podjęta przez władze syryjskie decyzja o położeniu kresu obowiązkowemu nauczaniu języka francuskiego w szkołach publicznych dała Paryżowi pretekst do żądania od Damaszku podpisania istotnego porozumienia, które miałyby gwarantować kontynuowanie nauki francuskiego w szkołach syryjskich, niezależność szkół francuskich, a także poszanowanie interesów strategicznych, gospodarczych i wojskowych Francji, z utrzymywaniem baz militarnych włącznie. Oznaczało to zapewnienie Francji specjalnego statusu i traktowania w Syrii i Libanie. Do czasu zawarcia takiego porozumienia Francuzi mieli wstrzymać się z ewakuacją swoich wojsk i z rozwiązaniem sił specjalnych. Notę tej treści przekazał Syryjczykom francuski Delegat Generalny w maju 1945 roku.

Na sprzeciw władz syryjskich wobec takiej umowy Francuzi odpowiedzieli 29 maja 1945 roku zbombardowaniem Damaszku. Syryjczycy oceniali ten brutalny akt jako podzwonne panowania francuskiego w Syrii, które trwało 25 lat. Interweniowali znowu Anglicy. Winston Churchill zwrócił się do de Gaulle'a o wydanie francuskim oddziałom wojskowym, które ingerowały w sprawy syryjskie, rozkazu powrotu do koszar. Wysoce negatywna reakcja światowej opinii publicznej na tego rodzaju postępowanie, uchwalenie przez Narody Zjednoczone rezolucji wzywającej Francuzów do ewakuacji swych wojsk z Syrii, a także odpowiednia decyzja Rady Bezpieczeństwa NZ wywarły odpowiedni skutek. 17 kwietnia 1946 roku ostatni żołnierz francuskich wojsk – de facto okupacyjnych – opuścił terytorium syryjskie. Republika Syryjska stała się państwem prawdziwie niepodległym i suwerennym.

- ¹ Przed objęciem stanowiska w Syrii generał Maxime Weygand przebywał w Polsce podczas wojny polsko-sowieckiej w 1920 roku jako szef misji alianckiej i doradca polskiego sztabu generalnego.
- ² Władze francuskie wyraziły zają wyrazigodę na imigrację do Syrii dziesiątków tysięcy Ormian uciekających z Turcji po I wojnie światowej. Z uchodźców armeńskich oraz z Czerkiesów, którzy osiedlili się w Syrii za czasów osmańskich, rekrutowały paramilitarne siły pomocnicze, zwane później wojskowymi siłami specjalnymi.
- ³ Do dnia dzisiejszego na mapach syryjskich region Aleksandretty znajduje się w obrębie granic państwa syryjskiego. Dla Turcji jest to prowincja Hataj, a miasto nosi nazwę Iskanderun. W „odstąpionym” przez Francuzów regionie znajduje się historyczne miasto – Antiochia, której Turcy nadali nazwę Antakya.
- ⁴ Na terytorium syryjskim już w 1940 roku powstawały polskie jednostki wojskowe. W Homsie (około 200 km na północ od Damaszku) w ramach francuskiej armii Lewantu formowała się Brygada Strzelców Karpackich. Druga brygada utworzona została w okolicach Damaszku i rozrosła się do stanu dywizji. Obie jednostki przeszły w rejon Palestyny, nie podporządkowawszy się decyzjom kapitulacyjnym Francuzów. W późniejszych latach Karpatczycy strzegli m.in. pól naftowych w Iraku w okresie walk Wehrmachtu na Kaukazie. Przez Syrię dyslokowano również część armii generała Andersa.

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

Bibliografia

1. Alfarabous (Al-Farabi), *Państwo doskonałe. Polityka* (tłumaczenie J. Bielawski), Warszawa 1967.
2. Awdijew W.I., *Historia starożytnego Wschodu*, Warszawa 1957.
3. Bielawski J., Jasińska J., Skarżyńska-Bocheńska H., *Nowa i współczesna literatura arabska*, Warszawa 1983.
4. Budziński J., *W błękitnym hełmie na Synaju i pod Hermonem*, Warszawa 1975.
5. Chociłowski J., *Życie w cieniu katastrofy*, Warszawa 1983.
6. Czerniak B., *Mały przewodnik turystyczny, Syria i Liban*, Łódź 1978.
7. Danecki J., *Arabowie*, Warszawa 2001.
8. Danecki J., *Literatura i kultura wimperium kalifów*, Warszawa 1981.
9. Dąbrowa E., *The Governors of Roman Syria*, Bonn 1988.
10. Drużnina A., *Sirja staraja i nowaja*, Moskwa 1977.
11. Dziekan M.M., *Symbolika arabsko-muzułmańska*, Warszawa 1998.
12. Dziedzic T., *Bliski Wschód*, Warszawa 1974.
13. Dziubiński A., *Historia Maroka*, Wrocław 1983.
14. Gawlikowski M., *Sztuka Syrii*, Warszawa 1976.
15. Guine A., *Economie Syrienne*, Damas 1979.
16. Hajjar B.A., *Aram znaczy Syria*, Warszawa 2003.
17. Haurani A., *Historia Arabów*, Gdańsk 1996.
18. Hourani A., *Syria and Lebanon, a Political Essay*, London 1946.
19. Hitti Ph., *History of Syria*, London 1946.
20. Hitti Ph., *Dzieje Arabów*, Warszawa 1969.
21. Jastrzębska E., *Sztuka wczesnochrześcijańska*, Warszawa 2002.
22. Kaminsky A.K., *La Syrie, politique et stratégie de 1966 à nos jours*, Paris 1997.
23. Klengel H., *Historia i kultura starożytnej Syrii*, Toruń 1971.
24. Knothe J., *Niedaleko od Damaszku*, Warszawa 1961.
25. *Koran*, przekład J. Bielawski, Warszawa, 1986.
26. Kotula T., *Aurelien et Zenobia*, Wrocław 1987.
27. Kozłowski J., *Archeologia*, Warszawa 1979.
28. Krawczyk A., *Pełzet Cesarzy Rzymskich*, Warszawa 1986.
29. Le Gac, *La Syrie du général Assad*, Bruxelles 1991.
30. Lenczowski A.K., *The Middle East in World's Affairs*, London 1957.
31. Lewis N., *Operacje Ptolomeuszów w Syrii*, Warszawa 1989.
32. Levis N., *Nomads and Settlers in Syria and Jordan*, London 1987.
33. Lewis B., *Arabowie w historii* (przekład J. Danecki), Warszawa 1998.
34. Mango C., *Historia Bizancjum*, Gdańsk 2000.
35. Madeyska D., *Historia świata arabskiego (okres klasyczny)*, Warszawa 1990.
36. Maibaum H., *Sirja perekrostok putiej narodow*, Moskwa 1982.
37. Ma' oz M., *Syria and Israel*, Oxford 1995.
38. Mrozek A., *Koran a kultura arabska*, Warszawa 1976.
39. Niedźwiecka A., *W pobliżu raju*, Warszawa 1976.
40. Penzold S., *Statsmacht und Demokratie in Syrien*, 1975.
41. Pir-Budagowa, *Sirja w borbie za uproczenie i niezawisimost'*, Moskwa 1975.
42. Pigulewska N.W., *Araby u granic Wzantii i Iranu*, Moskwa 1964.
43. Piotrowski J., *Spór o Palestynę*, Warszawa 1983.
44. Praca zbiorowa, *Świat arabski*, Warszawa (Kontynenty) 1977.
45. Praca zbiorowa, *Les liens polonoy">liens p-arabes*, Warszawa (Interpress) 1978.
46. Prorok L., *Strefa słońca*, Warszawa 1973.
47. Souki M., *Dura Europos*, Damaszek 1998.
48. Sidor K., *Historia, praktyka i teoria socjalizmu w ZRA*, Warszawa 1969.
49. Sidorowa N., *Goroda Sirji*, Moskwa 1979.
50. Skuratowicz J., *Przemiany wewnętrzne i polityczne w Syrii*, Warszawa, 1974.
51. Syryjski Dep. Informacji, *Syria, Geography, History*, Damascus 1955.
52. Syryjski Dep. Informacji, *Déclaration et programme de la révolution en Syrie*, Damas 1983.
53. Tabitha Petran, *Syria, Nation of Modern World*, London 1972.
54. Tate G., *Orient w czasach wypraw krzyżowych*, Wrocław 1996.
55. Vorbrich R., *Góralski Atlas Marokański*, Poznań 1996.
56. Wolski J.– *The Seleucids. The Decline and Fall of the Empire*, Kraków 1999.
57. Zdanowski J., *Bracia Muzułmanie i inni*, Szczecin 1987.
58. Zabłocki W., *Walczę więc jestem*, Warszawa 2006.
59. Żygulski Z., *Sztuka islamu w zbiorach polskich*, Warszawa 1988.

Wydawnictwo Akademickie DIALOG

specjalizuje się w publikacji książek dotyczących języków,
zwyczajów, wierzeń, kultur, religii, dziejów
i współczesności świata Orientu.

Naszymi autorami są znani orientaliści polscy
i zagraniczni, wybitni znawcy tematyki Wschodu.

Wydajemy także przekłady bogatej
i niezwykłej literatury pięknej krajów Orientu.

Redakcja: 00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/219

tel.: (0 22) 620 32 11, (0 22) 654 01 49

e-mail: redakcja@wydawnictwodialog.pl

Biuro handlowe: 00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/218

tel./faks: (0 22) 620 87 03

e-mail: biurohandlowe@wydawnictwodialog.pl

<http://www.wydawnictwodialog.pl>

Serie Wydawnictwa Akademickiego DIALOG:

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

- Języki orientalne
- Języki Azji i Afryki
- Literatury orientalne
- Skarby Orientu
- Teatr Orientu
- Życie po japońsku
- Sztuka Orientu
- Dzieje Orientu
- Podróże – Kraje – Ludzie
- Mądrość Orientu
- Współczesna Afryka i Azja
- Vicus. Studia Agraria
- Orientalia Polona
- Literatura okresu transformacji
- Literatura frankofońska
- Być kobietą
- Temat dnia
- Życie codzienne w...

Prowadzimy sprzedaż wysyłkową

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna